

DİN VE TOPLUM

SOS314U

KISA ÖZET

1.ÜNİTE Temeller ve Tanımlar

DİN VE TOPLUM İLİŞKİSİ

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu özelliğinin sonradan geliştiğini gösteren bir işaret yok. Öyle ki tarihin yazılı veya yazılı olmayan en eski dönemlerine gidildiğinde bile insan varlığının bir toplum içinde cereyan ettiğini görürüz. Küçük veya büyük insan toplulukları insanoğlunun yeryüzündeki varoluşunun vazgeçilmez görünümünü oluşturmuştur. İnsanın bu durumu değişik dönemlerde bazı sosyologlar veya sosyal düşünürler tarafından üzerinde ciddiyetle durulmuş bir konu olmuştur.

Özellikle insanların birbirinin kurdu olduğu izlenimini verecek kadar çatışma ve toplumsal huzursuzluk içinde yaşadığı durumlarda bu, akla çok daha kolay düşen bir sorudur. Gerçekten de bir bakış açısıyla insanların sürekli birbirleriyle çatışma, rekabet ve düşmanlık hâlinde bulunduğunu görebiliyoruz. Özellikle İngiliz Filozof **Thomas Hobbes** tarafından dillendirilen meşhur “insan insanın kurdudur” ifadesinin arka planında insan toplumları hakkındaki bu gözlem vardır.

Thomas Hobbes (1588 - 1679), ünlü İngiliz düşünürü ve doğa durumu Filozoflarından biri. Ünlü kitabı Leviathan kaos durumundaki toplumsal hayatta devletin rolünü ifade eden yedi başlı ejderha metaforuna başvururken Batı siyaset biliminin ve felsefesinin klasikleri arasında yer alır.

Jean Jacques Rousseau (1712-1778) Fransız devrimini hazırlayan ünlü Fransız düşünür, toplum Filozofu. Toplum Sözleşmesi, İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı ve Emile gibi eserler yazmış ve doğa durumunda özünde iyi olan insanların sosyalleşmeyle birlikte bozulduğunu söylemiştir. Tekrar o “iyi” öze dönebilmek için bir erdem olan cumhuriyetle idare edilmeleri gerekir.

İnsanın toplumsal bir varlık olması böylece tartışılmaz bir gerçek olarak kabul edilmiştir. Yani bir bakıma insanın bir doğası varsa bu doğa tartışılmaz bir biçimde onun bir toplum halinde yaşıyor olduğu gerçeğidir. İnsan kelimesinin kendisi bile ancak başka bir insanın varlığıyla bir anlam kazanıyor.

İdeolojik yapıların ve bilhassa dinin ekonomik davranışı belirlediği örnekler çokça bulunabilir. İnsanların bir dinî inanç etrafında toplanmaları, harekete geçip o inancın şekillendirdiği bir toplumu kurmaya çalışmaları sıkça görülen örneklerdendir. İsrail devlet ve toplumunun tüm şekillenışı dinin anlamlandığı bir çerçevede gerçekleşir. Aynı şekilde Amerika’daki Mormonlar dinin toplumu şekillendirdiği tipik toplum biçimlerindedir. İslam’ın da toplumu baştan aşağıya yapılandığı örnekler çoktur. Ancak bütün bunlar her yerdeki Yahudilerin, Müslümanların veya Mormonların bütün motivasyonlarının dine dayandığı anlamına gelmiyor. Yahudiler, Müslümanlar, Hıristiyanlar, Budistler veya Mormonların içinde dinin emir ve yasaklarını gözeterek ve sadece bunları gözeterek bir hayat kurmanın öncelendiği örneklerin yanı sıra dinî emirlerin bu toplumlar tarafından hiç önemsenmediği, görece sekülerleşmiş örnekler de var olabilir.

DİNİN SOSYOLOJİK TANIMI

Din olgusu bütün toplumlarda rastlanacak kadar yaygın ve eski bir davranış örüntüsüdür. Ancak dinin her toplumda ortaya çıkış tarzı farklıdır. Eski olduğu ölçüde din, geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu çeşitlilikte her dinin kendine özgü bir hakikat iddiası vardır. Din kendini tanımladığı kadar dünyayı da inananlar ve inanmayanlar şeklinde tanımlar. Ayrıca her din kendine göre “doğru din” hakkında kendini işaret eden bir tanıma sahiptir. Ancak dinin bu şekilde kendini ve dünyayı tanımlayışı belirli bir dinin sosyolojik incelemesi için önemli bir veri oluştursa da dinin sosyolojik tanımı için yeterli değildir. Sosyoloji belirli bir dinin kendini veya genel olarak dini tanımlayışıyla yetinemez. Bu o dinin iddiasını aynı düzeyden hareket ederek reddettiği anlamına gelmez.

Dinin sosyolojik tanımı ise sosyoloji tarihinde pek kolay yapılmış bir işlem değildir. Hangi tür davranışların dinsel olarak nitelenebileceği ve genel olarak sosyolojik bilginin bir nesnesi olarak dinin nasıl teşhis edileceği hususu sosyologlar arasında tartışma konusu olmuştur. Tartışmanın arka planındaki zorluklardan biri din adına ortaya konulan inançların birbirlerinden çok farklılaşması ve dinin iddialarının nesnel bir karşılığının bulunamaması.

Durkehim’in din olgusu hakkında yaptığı tanım bir ölçüde Tylor’un bu tanımına eleştiriyile başlar. Durkheim’in alternatif tanımına göre “din, Kutsal şeylere, yani bir kenara ayrılmış ve yasaklanmış şeylere ilişkin inanç ve uygulamaların birleşik bir sistemi -Kilise diye anılan bir tek ahlaki toplulukta birleştiren inanç ve pratikler, onlara taraftar olanların tümü” olarak ifade edilir.

Kutsal ve Din Dışı

Kutsal kavramı Durkheim’in bütün toplumları incelerken baz aldığı kavramlardan biridir. Ona göre bütün toplumlar her şeye “kutsal” ve “din dışı” şeklinde ayıran bir kategorilendirme sistemine sahiptirler. Din de bir bakıma bu ayırma dayanır. Bu ayırımların karmaşıklığı veya basitliği söz konusu toplumların da karmaşıklığı (dolayısıyla gelişmişliği) veya basitliği (dolayısıyla ilkeliliğine) paraleldir. Bir toplum ne kadar ilerlemişse o kadar karmaşıklaşmış olup kutsal ve din dışı ayırımları da o ölçüde bundan etkilenmiştir. Kutsaldan ise sadece Tanrılar veya kutsal ruhlar kast edilmez. Bir taş, bir ağaç, bir odun parçası veya bir ev, bir sembol, bir nehir veya herhangi bir cisim kutsal olabilir. Bu ölçüde genişletilmiş bir kutsallık hemen hemen her yerde bulunabilir.

Durkheim’in dinde aradığı bir özellik de bir kilise veya bir inananlar topluluğunun kutsal karşısında temsil edilmesidir. Kilise ile cemaat bu açıdan birbirini tamamlayan boyutlar da sayılabilir. Kutsal anlayışı etrafında toplumda oluşan birliktelik duygusu topluluğun bizatihi temelidir.

Cemaat veya Tek Bir Ahlaki Toplulukta Birleştiren İnançlar Bütünlüğü

Dinlerin en önemli işlevlerinden birisi mensuplarını ortak bir inanç etrafında birleştirmeleridir. Din paylaşılan bir anlam sistemi oluşturduğu için insanların dünyayı, toplumu, tanrıyı ve kendilerini nasıl algılayacaklarına dair ortak bir anlayış ve algı sistemi oluşturur. Aynı inancı paylaşan insanlar dünyaya aynı pencereden bakarlar ve o pencereden aynı şeyleri gördüklerini düşünürler. Bu ortak anlam sisteminin paylaşımı dünyaya dair derin bir düzenlilik ve anlamlılık hissi verir. Dışarıdan bakanlar için genellikle bir anlam ifade etmeyen ritüellerin devamı ancak bunlara dair ortak kabullerin oluşmasıyla sürdürülebilir.

Sonuçta burada sosyolojik olarak ayırt edilebilecek bir din tanımı ile genel olarak dinsel davranış arasında da bir ayırım yapılabilir. Her dinsel davranış tam teşekküllü bir dine mensup olmayı gerektirmeyebilir. Hayatlarının merkezine dini koyan insanlar olduğu gibi, dini hiç önemsemeyen bazı insanların bazı davranışları dinsel olarak nitelenebilir. O yüzden dinin sosyolojik incelemesi çok geniş bir davranışlar yelpazesini içerebilir.

DİN SOSYOLOJİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Din sosyolojisinin ortaya çıkışı ve gelişimi genel olarak sosyolojinin ortaya çıkışı ve gelişimiyle aşağı yukarı aynı tarihe sahiptir. O yüzden sosyolojik bilginin kökenini bir disiplin olarak şekillenmeye başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısından çok daha gerilere götürebiliyorsak, dine yönelik sosyolojik ilginin tarihini de paralel olarak çok daha eskilere götürebiliriz.

Gentile, Yahudilikte Yahudi olmayanlara verilen isimdir. Arapça “ümme” olarak bilinen ve genellikle dilimizde “okuma-yazma bilmez” olarak anlaşılan sözcük aslında Yahudiler açısından “Yahudi olmayan” anlamına gelir.

Bu dönemde F. Bacon’un ve David Hume’un dinin tabiatına dair yaklaşımları din sosyolojisinin ve antropolojinin modern zamanlardaki ilk nüvelerini oluşturmuştur. Özellikle **David Hume**’un yaklaşımı dinler tarihine dair doğrusal bir ilerleme modeli yerine çok daha açıklayıcı bir döngüsel sarkaç modelini önermiştir. Dinler tarihi alanında hakim bir paradigma olarak pozitivist yaklaşım dinlerin çok tanrılı, hurafeci bir anlayıştan tek tanrılı rasyonel bir noktaya doğru evrildiğini anlatır.

Din sosyolojisinin genel sosyolojinin tarihine paralel olarak gelişmesinde Marx’ın din hakkındaki olumsuz da olsa bu değerlendirmelerinin özel bir önemi vardır. Daha sonra Durkheim’in dinin özünü ve kökenini bulmak üzere ilkel dinler üzerine yaptığı ve *Dini Hayatın Temel Biçimleri* başlığı altında toplanmış çalışmaları ile Weber’in Marx’ın maddeci yaklaşımlarına bir tür reddiye gibi algılanmış olan *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu* isimli eseri din sosyolojisi alanını disipline eden temel referansları oluşturmuştur.

DİNİN KÖKENİNE DAİR SOSYOLOJİK TEORİLER

Dinin toplumda ne tür bir işlevi olduğu, toplumsal olayları nasıl etkiliyor olduğu, aile, ekonomi, siyaset ve eğitim gibi diğer kurumlarla ne tür bir ilişki içinde olduğunu tespit etmek nispeten kolaydır ve bunlar din sosyolojisinin aslında en temel ve görece kolay cevap verebileceği sorularıdır. Oysa din sosyolojisinin temel referansları sayılan isimlerin dinle ilgili sordukları sorular bunlarla sınırlı kalmamıştır. Onlar dinin nasıl ortaya çıktığı gibi hiçbir zaman öğrenemedikleri ve belki de sosyolojik olarak hiçbir zaman tam olarak bilinemeyecek bir sorunun peşinden gitmişlerdir. Bu konuda sergilenen yaklaşımlar aslında bir yandan da sosyolojinin çok temel bir metodoloji sorununu da açığa çıkarmıştır.

Karl Marx ise dinin kökenine dair Feuerbach’ın açıklamalarını paylaşmış ancak onun dinin işlevlerine gereğinden fazla önem vermiş olduğunu düşünmüştür. Marx’a göre din bir üstyapı kurumu olarak insanlarca yaratılmış bir olgudur. Bu noktada Feuerbach’ın kelimeleriyle konuşurken göre “Cennetin fantastik gerçekliği içinde süper insanı arayan, fakat orada kendi yansımından başka bir şey bulamayan insan, kendisinin asıl gerçekliğini aradığı, araması gereken yerde, artık kendi benzerinden -insan-dışından- başka bir şeyi bulmaya çalışmayacaktır”

DİN SOSYOLOJİSİ VE DİNİ SOSYOLOJİ FARKI

Din sosyolojisi, dinin bir toplumsal kurum olarak toplumdaki rolünü ve etkisini incelemeye çalışan bir bilim dalıdır. Dinin sosyolojik bir kurum olduğu yani dünyanın her yanındaki bütün toplumlarda mutlaka var olduğu üzerinde uzlaşmış bir tespittir. Dinin şu veya bu şekilde olması, şu veya bu içeriğe sahip olması burada önemli değildir. Toplumlar arasında paylaşılan belli bir kutsallık inancı ve bu kutsallık etrafında paylaşılmış bir uygulamalar alanı varsa sosyoloji için ilgiye veya kayda değer bir din olgusu da var demektir.

Bütün bu sorular bir sosyolojik kurum olarak dinin diğer sosyolojik kurumlarla (ekonomi, aile, siyaset, eğitim, boş zamanlar) olan ilişkilerine dair sorulardır. Din sosyolojisi din kurumunun diğer sosyolojik kurumlarla olan ilişkisini, dinsel davranışla diğer sosyolojik davranışlar arasındaki ilişkiyi anlamaya ve açıklamaya çalışan sosyolojinin bir alt disiplini.

DİNİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ: METODOLOJİ TARTIŞMASI

Metodoloji her zaman bir şeyin aslına en uygun bilgiyi elde etmenin yolunu ifade eder. Sosyolojik metodoloji de din olgusunun toplumdaki etkilerini, insanlar için anlamını gerçeğe en yakın şekilde çözümlenmek hedeflenir. Metodoloji eleştirisi de belli bir yöntemin bize belirli bir konudaki bilgiyi yeterince verip verememesiyle ilgilidir. Bir anket sorusuna verilen cevaplar görünüşte sosyolojik bir çözümleme için bir veri sağlıyor, ancak ankette yanlış sorulmuş bir soru yanlış yönlendirerek yanlış cevapların ortaya çıkmasına da yol açmış oluyor.

Pozitivist yaklaşımlar din hakkında yukarıda da ifade ettiğimiz gibi önceden bazı yargılara sahiptir. Dinin kökeni ve toplumdaki işlevine dair önceden benimsenmiş teorik yaklaşımlardan yola çıkarak bütün dinler hakkında açıklamalar yapmaya girişildiğinde insanların zihinlerinden neyi ne şekilde tasarladıklarıyla ilgilenmenin gereği olmuyor.

BİR SOSYAL FAKTÖR OLARAK DİN VE DİNİ İNANÇLAR

Sosyoloji sosyal aktörlerin, yani insanların birbirleriyle etkileşimlerini, bu etkileşimler sonucunda ortaya çıkardıkları sosyal olay ve olguları ele alır. Bir kişinin kendi başına yaptığı ve sadece kendisini ilgilendiren, kendi bireyselliğiyle sınırlı kalan bir davranış genellikle sosyal bir davranış olarak nitelenmez. O davranışın sosyal sayılabilmesi için başka birinin davranışına yönelmesi ve başka insanlarla bir etkileşim içinde olması gerekli görülür.

Doğrusu sosyolojik anlamda farklı Allah düşüncelerinin insanların hayatları üzerinde farklı etkileri oluyor. Farklı dinî inançlar farklı eylem tarzlarını ortaya çıkarabiliyor. Bu dinî inancın insan hayatı üzerindeki etkisini gösteriyor. Sonuçta dini inancı benimseyerek insanlar kendileri aktif bir tercih yapıyor olabilir. Ancak ortalıkta Fiziksel olarak bulunmayan ama varlığı insanların benimsedikleri inançla şekillenen tanrı, tam da benimsenen şekline uygun olarak da insanları etkisi altına alır.

KLASİK SOSYOLOJİK TEORİLERDE DİN

Klasik sosyoloji teorisyenleri için dinin yeri, işlevi ve konumu konusu çok özel bir yere sahiptir. Yukarıda dinin kökenine dair açıklamalarıyla bu düşünürlerin açıklamalarının sadece bir yönüne işaret etmiş olduk. Oysa bu düşünürlerin din hakkındaki görüşleri dinin kökenini açıklamaktan ibaret olmamıştır. Sonuçta dinin toplumsal hayatta oynadığı role dair bu düşünürlerin her biri kendine özgü teorileri içinde bir açıklamaya sahiptir.

Auguste Comte (1798-1857)

Bir hurafe olarak dinden evrensel bilim dinine: Sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen Comte aynı zamanda pozitivistin de kurucusudur. Din hakkındaki görüşleri çok karmaşıktır. Hocası ve sosyolojinin yine öncülerinden sayılan Saint Simon'dan da etkilenecek insanlık tarihini bir evrim süreci içinde değerlendirmiş ve dinin de bu evrim sürecine paralel olarak bir değişim geçirdiğini düşünmüştür. Bu çerçevede Comte, insanlık tarihini üç evreye ayırmış ve birinci evreyi dinsel ve mitolojik düşünce veya bilgi biçiminin hâkim olduğu teolojik evre olarak nitelemiştir. Bu birinci evre sonradan takip edecek ve felsefi düşüncenin hâkim olduğu metafizik evre ile en son galip gelecek olan ve pozitif düşüncenin egemen olacağı bilimsel evrelere nazaran ilkel bir evredir. Auguste Comte (1798-1857) 19. yüzyılın önemli Fransız düşünürlerinden, Sosyoloji biliminin bir bilim disiplini olarak ve aynı zamanda pozitivistin de kurucusu.

Karl Marx (1818-1883) Bir Yanlış Bilinç ve Kalpsiz Bir Dünyanın Kalbi Olarak Din

Marx'ın din hakkındaki görüşleri onun toplumsal yapı hakkındaki genel görüşleriyle tutarlı bir görünüm sergiler. Bu görüşe göre dinin gerçek bir varlığı yok, olsa olsa maddi dünyanın çarpıtılmış bir yansımasıdır ve toplumdaki işlevi de bu temel varsayıma göre değerlendirilmelidir. Toplumsal yapının temelini üretim ilişkilerini, yani maddi-ekonomik altyapıyı koyunca dinin de bunun bir türevi olan diğer birçok üst yapısal kurumların yanı sıra bir bağımlı değişken gibi değerlendirilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Kısacası Marx, dine hem bir üstyapı kurumu olarak hem de ideoloji olarak yaklaşmış, her iki yaklaşımında da dinin bir insan kuruntusu olduğunda ısrar etmiştir. Tamamen kuruntu olan bir inanç ve ideoloji zamanla insanları nasıl bu kadar etkisi altına alabilir? Marx dinin insan zihninden yola çıkarak zamanla insanları etkisi altına almasını yabancılaşma teorisine uygun olarak açıklar. Nasıl insan emeği kapitalizme artı-değeri taşıyarak kendine yabancılaşan ve kendisini ezen-sömüren bir sistem kuruyorsa din de benzer bir yabancılaşma sürecinin sonucunda insanı kuşatır.

- Dinin işlevi hususunda kendi teorik çerçevesini bir açıklama temeli olarak almış, dinlerin kendi içlerindeki çeşitliliklerine ve ne dediklerine hiç bakmadan bütün dinlerin üstyapı kurumları olarak maddi dünyanın bir yanlış bilinci olduğuna hükmetmiştir.
- Hâlbuki dindar insanların bu çeşitlilikleri arasında tam da egemen sınıflara direnişi motive eden, o direnişe dair güçlü teorik dayanaklar oluşturan söylemler de olabilir, olmuştur da.

Emile Durkheim (1858-1917) Toplumsal Yapıyı Oluşturucu Olarak Din

Din sosyolojisinin gerçek anlamda çerçevesi belirlenmiş bir disiplin olarak ilk defa Durkheim tarafından uygulanmış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Öncelikle din olgusunu bütün boyutlarıyla anlamaya çalışmış ve onun toplumdaki rolünü, işlevini ampirik yöntemlere dayanan yaklaşımlarıyla açıklamaya çalışmıştır. Dinin işlevi hakkında alabildiğine nesnel gözlemlere dayanarak çıkarımlarda bulunmaya çalışmışsa da bu onun dine olan ilgisinin tamamen değerlerden bağımsız olduğu anlamına gelmez.

Max Weber (1864-1920): Anlamli Sosyal Eylem ve Motivasyon Olarak Din

Yorumlamacı sosyolojinin ilk ve en önemli ismi olan Weber'in din sosyolojisi ile ilgili çok özel ve güçlü çalışmaları vardır. Onun dine dair yaklaşımı sosyal eylem hakkındaki tanımıyla tutarlıdır. Sosyolojinin başlıca rolünü sosyal eylemin yorumlanması ve anlaşılması olduğunu

söyleyen Weber'e göre "sosyal eylem" de anlamlı eylemden ibarettir. İnsan bütün eylemlerini bir anlam atfederek yapan bir varlıktır. O yüzden yemek yemek, içmek gibi en temel beşeri hareketlerini bile hayvanlardan farklı olarak kendi kültürel farklılığını, yani anlamını atfederek yapar.

Weber'in bu yaklaşımını uyguladığı meşhur çalışması *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*'nda Marksistlere göre basitçe ekonomik şartların bir sonucu veya türevi olmaktan ibaret olan Protestan hareketin, aksine kapitalizmin ortaya çıkmasında etkili olan bir çalışma ve iş ahlakı motivasyonu sağladığını keşfeder. Bu sonuca Weber kapitalizmin ilk ortaya çıktığı yerlerin Protestanların yoğun olarak yaşadığı yerler olduğundan hareketle varır.

Gerçekliğin Zihinsel İnşası ve Din (Fenomenoloji ve Etnometodoloji)

Weber sonrası din çalışmalarının giderek onun gölgesi altında yürütüldüğünü söylemek abartılı olmaz. Bu konuda onun da kısmen takip ettiği bir program olarak fenomenoloji dine dair sosyolojik çalışmalarda giderek gelişen bir program haline gelmiştir.

Fenomenoloji din çalışmalarında insanların dünyayı zihinlerinde nasıl ve hangi kavramlarla kurduklarını araştırır. Gerçekliğin gerçekte ne olduğu değil, o gerçekliğin insan zihnine nasıl yansıdığı önemlidir.

Etnometodolojinin de temeli fenomenolojiye dayanır. İnsanların zihinlerine gerçekliğin yansıyan bir görüntüsü vardır ancak bu görüntünün her insan tekinin zihninde aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Buna mukabil herkes kendi zihnine yansıyan gerçeklik ile başkalarının zihnine yansıyan gerçekliğin aynı olduğunu zanneder veya varsayar.

Bu Özetin tamamını,Çıkmış Sorularını,Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/din-ve-toplum-ady212u?search=SOS314U>